

Cuprins

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE.....	9
---------------------------------	---

PARTEA I. PRINCIPIUL DISPONIBILITĂȚII ÎN JUDECATA ÎN PRIMĂ INSTANȚĂ

CAPITOLUL I. DREPTURILE PĂRȚILOR ÎN LEGĂTURĂ CU DESFĂȘURAREA PROCESULUI.....	29
1.1. Dreptul persoanei de a porni sau nu procesul.....	29
1.2. Dreptul părților de a stabili cadrul procesual.....	30
1.2.1. Obiectul procesului	32
1.2.2. Cauza acțiunii civile	46
1.2.3. Părțile procesului civil.....	51
1.3. Introducerea forțată în cauză, din oficiu, a altor persoane	59
1.4. Primul termen de judecată la care părțile sunt legal citate.....	75
1.4.1. Actele de procedură ce pot fi îndeplinite de reclamant.....	78
1.4.2. Actele de procedură ce pot fi îndeplinite de pârât.....	81
1.5. Drepturile părților în legătură cu administrarea probelor	81
CAPITOLUL II. SUSPENDAREA JUDECĂȚII	89
2.1. Noțiunea și felurile suspendării.....	89
2.2. Suspendarea voluntară	94
2.3. Efectele suspendării	98
2.4. Reluarea judecării procesului.....	103
CAPITOLUL III. DREPTUL PĂRȚILOR DE A PUNE CAPĂT PROCESULUI.....	107
3.1. Considerații generale privind actele procesuale de dispoziție	107
3.1.1. Noțiune.....	107
3.1.2. Condițiile de validitate ale actelor procesuale de dispoziție	108
3.1.3. Formele actelor procesuale de dispoziție.....	110
3.2. Renunțarea la judecată.....	111
3.2.1. Noțiune.....	111
3.2.2. Soluțiile pronunțate de instanță, în funcție de momentele procesuale în care intervine renunțarea la judecată.....	114
3.2.3. Efectele renunțării la judecată și dispoziții speciale privind acest act de dispoziție.....	125
3.2.4. Propuneri <i>de lege ferenda</i>	129
3.3. Renunțarea la dreptul pretins	131
3.3.1. Noțiune.....	131

3.3.2. Renunțarea la dreptul pretins reflectată în jurisprudență.....	133
3.3.3. Propuneri de lege ferenda.....	137
3.4. Achiesarea pârâtului la pretențiile reclamantului.....	138
3.4.1. Noțiune.....	138
3.4.2. Soluții jurisprudențiale.....	140
3.4.3. Propuneri <i>de lege ferenda</i>	147
3.5. Tranzacția.....	148
3.5.1. Noțiune.....	148
3.5.2. Condițiile prealabile pentru a putea tranzacționa.....	149
3.5.3. Condițiile de validitate ale tranzacției.....	151
3.5.4. Cauzele de nulitate ale tranzacției.....	154
3.5.5. Efectele tranzacției și căile de atac.....	156
3.5.6. Propuneri <i>de lege ferenda</i>	160
CAPITOLUL IV. LIMITĂRI ALE DISPONIBILITĂȚII PRIN PRISMA DREPTULUI DE A PORNI PROCESUL CIVIL.....	162
4.1. Dreptul procurorului de a porni procesul civil.....	162
4.2. Legitimitatea procesuală activă a altor persoane sau organe decât titularul dreptului.....	166
4.3. Declanșarea procedurilor judiciare din oficiu de către instanța civilă.....	174
CAPITOLUL V. DREPT COMPARAT PRIVIND JUDECATA ÎN PRIMĂ INSTANȚĂ.....	180
5.1. Drept comparat privind drepturile părților în legătură cu desfășurarea procesului.....	180
5.1.1. Drept comparat referitor la dreptul persoanei de a porni sau nu procesul.....	180
5.1.2. Drept comparat referitor la dreptul persoanei de a stabili cadrul procesual.....	183
5.2. Drept comparat referitor la suspendarea judecării.....	201
5.3. Drept comparat referitor la dreptul părților de a pune capăt procesului.....	213
5.4. Drept comparat referitor la limitările disponibilității prin prisma dreptului de a porni procesul civil.....	239
PARTEA A II-A. PRINCIPIUL DISPONIBILITĂȚII ÎN CĂILE DE ATAC	
CAPITOLUL I. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND CĂILE DE ATAC.....	265
1.1. Importanța căilor de atac.....	265
1.2. Dreptul părților de a exercita căile de atac.....	269
1.2.1. Exercitarea căilor de atac de către Ministerul Public.....	272
CAPITOLUL II. APELUL.....	276
2.1. Aspecte generale. Formele apelului.....	276
2.2. Exercițarea căii de atac a apelului.....	281

2.3. Renunțarea la judecarea apelului	291
2.4. Principiul <i>non reformatio in pejus</i>	297
2.5. Soluțiile pronunțate de instanța de apel ca urmare a încălcării de către prima instanță a principiului disponibilității în procesul civil.....	301
2.5.1. Admiterea apelului și anularea hotărârii apelate.....	309
2.5.2. Admiterea apelului și schimbarea în tot sau în parte a hotărârii apelate	311
CAPITOLUL III. RECURSUL.....	314
3.1. Aspecte generale. Formele recursului.....	314
3.2. Exercițarea căii de atac a recursului.....	319
3.3. Renunțarea la judecarea recursului.....	327
3.4. Principiul <i>non reformatio in pejus</i>	331
3.5. Soluțiile pronunțate de instanța de recurs ca urmare a încălcării prin hotărârea recurată a principiului disponibilității în procesul civil	334
CAPITOLUL IV. CONTESTAȚIA ÎN ANULARE.....	355
4.1. Aspecte generale. Felurile contestației în anulare	355
4.2. Exercițarea căii de atac a contestației în anulare	357
4.3. Soluțiile pronunțate de instanță.....	362
CAPITOLUL V. REVIZUIREA	371
5.1. Aspecte generale	371
5.2. Exercițarea căii de atac a revizuirii	371
5.3. Soluțiile pronunțate de instanță.....	381
CAPITOLUL VI. DREPT COMPARAT PRIVIND CĂILE DE ATAC	397
6.1. Căile de atac în sistemul procesual civil din Republica Moldova.....	397
6.2. Căile de atac în sistemul procesual civil din Spania	422
6.3. Căile de atac din Franța	427

Considerații introductive

La temelia oricărui sistem de drept stă un set de reguli diriguitoare, idei conducătoare (prescripții fundamentale) care îi imprimă acestuia o anumită concepție asupra ansamblului normelor de drept, oferind destinatarului normei o direcție, o îndrumare, o privire de ansamblu asupra conținutului reglementării¹.

În articolele 5-23 din Capitolul II intitulat „Principiile fundamentale ale procesului civil” al Titlului preliminar „Domeniul de reglementare al Codului de procedură civilă și principiile fundamentale ale procesului civil” din Legea nr. 134/2010² sunt enumerate aceste reguli de bază ale procesului civil, ce guvernează atât faza judecătii, cât și faza executării silite³.

Acestea sunt următoarele: principiul liberului acces la justiție (art. 5) dreptul la un proces echitabil, în termen optim și previzibil (art. 6), principiul legalității (art. 7), al egalității (art. 8), al disponibilității, al buneii-credințe (art. 12), dreptul la apărare (art. 13), principiul contradictorialității (art. 14), al oralității dezbaterilor (art. 15), al nemijlocirii (art. 16), al publicității (art. 17), limba desfășurării procesului (art. 18), principiul continuității (art. 19) și rolul judecătorului în aflarea adevărului (art. 22)⁴.

Principiile fundamentale ale procesului civil trebuie privite ca un tot unitar, în sensul că acestea trebuie interpretate și aplicate unele prin altele. Interdependența acestora face ca nesocotirea unuia dintre aceste reguli esențiale să atragă în majoritatea cazurilor, efecte în lanț, pentru că încălcarea unui principiu atrage după sine nerespectarea altelei/altora.

Față de jurisprudența bogată a Instanței Supreme în materia nesocotirii regulilor fundamentale ale procesului civil, reglementarea expresă a acestora reprezintă un semnal de alarmă, care confirmă rolul primordial pe care principiile îl au în desfășurarea procedurilor judiciare.

De exemplu, prin decizia nr. 221/2017, Înalta Curte de Casație și Justiție⁵ a hotărât că „nerespectarea principiilor ce guvernează dreptul procesual civil produce o vătămare a drepturilor părților și se sancționează cu nulitatea actelor procedurale îndeplinite în aceste condiții. Nulitățile decurgând din nesocotirea acestor principii (principiul contradictorialității, principiul dreptului la apărare, principiul dispo-

¹ G. Viorel, L.-A. Viorel, *Noul Cod de procedură civilă. Reglementarea principiilor fundamentale [1]*, disponibil [Online] la adresa <https://www.juridice.ro/198688/noul-cod-de-procedura-civila-reglementarea-principiilor-fundamentale-1.html>.

² Republicată în M. Of. nr. 247 din 10 aprilie 2015, cu modificările și completările ulterioare.

³ I.-A. Filote-Iovu, *Tranzacția, act procesual de dispoziție al părților*, în *Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept* nr. 2/2021, pp. 177-178.

⁴ *Idem*, p. 179.

⁵ ICCJ, s. a II-a civ., dec. nr. 221/2017, consultată [Online] la adresa <http://www.scj.ro/1093/Detail-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=136842>.

bilității și principiul oralității dezbaterilor) sunt nuliități virtuale și operează fără ca partea care le invocă să fie obligată să facă dovada vătămării”.

Constatăm așadar că nerespectarea regulilor esențiale de către judecător este susceptibilă de a atrage, conform art. 20 din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, aplicarea unor sancțiuni, respectiv anularea hotărârilor judecătorești pronunțate cu încălcarea acestora, putând totodată constitui și abatere disciplinară.

Din analiza dispozițiilor art. 5-23 C. pr. civ. constatăm că, printre principiile fundamentale ale procesului civil, un loc important îl ocupă principiul disponibilității, specific procesului civil, consacrat de art. 9 C. pr. civ., precum și explicit sau implicit de alte dispoziții legale, precum art. 22 alin. (6) C. pr. civ.¹, care este interconectat cu principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului².

Prin disponibilitate se înțelege posibilitatea conferită de prescripțiile legii părților de a sesiza autoritățile judiciare, de a dispune de obiectul litigiului și de mijloacele de apărare.

Caracterul imperativ al normelor de drept procesual civil asigură respectarea normei substanțiale în materie procesuală. „Actorii procesuali” nu pot avea orice conduită, procedura impunând reguli ce asigură coerența procesului civil, libertatea părților fiind limitată prin dispozițiile imperative, ceea ce relevă caracterul normativ obligatoriu al dreptului procesual civil, aspect de natură a întări rolul sancționator al acestuia³.

Rolul formalismului dreptului procesual civil este de a disciplina conduita participanților, care sunt obligați, în aceeași manieră, la respectarea strictă a exigențelor de formă, pentru a asigura aplicarea normei de drept substanțial. Această formalitate nu trebuie confundată cu forma dreptului procesual, cea din urmă relevând conținutul noțiunii de izvor al dreptului, spre deosebire de formalitate, care este conținută în izvorul dreptului procesual civil, impunându-se cu obligativitate, pentru a limita și disciplina⁴.

Principiul disponibilității este „cu adevărat, nu numai un principiu specific procesului civil, dar și un principiu deplin relevant în demarcarea acestuia de procesul penal”⁵, care este guvernat de principiul oficialității (organele de drept având competența de a porni din oficiu mecanismul procesului).

Disponibilitatea este esențială pentru soarta procesului, deoarece acesta se poartă numai asupra aspectelor semnalate în cererea introductivă de instanță, practic piatra de temelie a procesului, de care sunt influențate toate actele procesuale ulterioare.

¹ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, ed. a 4-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 13.

² I.-A. Filote-Iovu, *Tranzacția, act procesual de dispoziție al părților*, op. cit., p. 179.

³ O. Neicuțescu, *Principiul disponibilității în accepțiunea noului Cod de procedură civilă*, în *Acta Universitatis George Bacovia, Juridica*, vol. 4, nr. 2/2015, p. 574, disponibil și [Online] la adresa http://www.ugb.ro/Juridica/Cuprins_ACTA_8.htm.

⁴ A. Tabacu, *Drept procesual civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 10.

⁵ C. Roșu, „Renunțarea la judecată versus renunțarea la recurs în procesul civil”, în *Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept* nr. 1/2021, p. 50; C. Roșu, *Drept procesual civil, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 13; I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, vol. I*, ed. revăzută, completată și actualizată, *Noul Cod de procedură civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 215.

Tocmai de aceea, în materie penală, legiuitorul nu a lăsat la aprecierea părților interesate modul de sesizare a instanței, instituind un organ de stat cu pregătire de specialitate pentru întocmirea actului de sesizare, respectiv procurorul.

De asemenea, majoritatea actelor de procedură se efectuează din oficiu, disponibilitatea regăsindu-se numai în sfera laturii civile a procesului penal, care este însă susceptibilă de excepții¹.

Constatăm astfel că „disponibilitatea trebuie înțeleasă în opoziție cu oficialitatea. Dacă prin oficialitate se înțelege îndeplinirea actelor de procedură cu sau fără acordul părților, chiar împotriva voinței lor, disponibilitatea desemnează, în sens material, dreptul părții de a dispune de obiectul procesului, iar în sens procedural, dreptul acesteia de a dispune de mijloacele procedurale acordate de lege”².

Prin acest principiu, se înțelege faptul că părțile pot determina atât existența procesului, prin declanșarea procedurii judiciare și prin libertatea de a stinge litigiul înainte de a interveni o hotărâre asupra fondului pretenției supuse judecării, cât și conținutul acestuia, prin stabilirea cadrului procesual, cu privire la părți, obiect și cauză, precum și fazele și etapele pe care demersul judiciar l-ar putea parcurge³.

În conținutul său, principiul disponibilității cuprinde o serie de drepturi, respectiv: dreptul părții interesate de a introduce sau nu acțiunea civilă, dreptul de a determina limitele cererii introductive de instanță sau ale apărării, dreptul de a renunța la acțiune sau la dreptul subiectiv, de a recunoaște pretențiile din acțiune și de a stinge litigiul printr-o tranzacție, dreptul de a ataca pe căile legale hotărârea judecătorească, dreptul de a achiesa la hotărârea pronunțată și dreptul de a cere executarea silită a hotărârii judecătorești⁴.

În înțelesul textului art. 9 C. pr. civ., care reprezintă sediul materiei principiului în discuție, procesul civil poate fi pornit la cererea celui interesat sau a altei persoane. În această ipoteză, însumând situațiile prevăzute de legiuitor, orice persoană se poate adresa justiției, prin sesizarea instanței competente cu o cerere de chemare în judecată, iar în cazurile expres prevăzute de lege, sesizarea poate fi făcută și de alte persoane sau organe⁵.

Totodată, Legea nr. 134/2010 prevede obligativitatea depunerii unei cereri și în ipoteza în care nu se are în vedere stabilirea unui drept potrivit față de alte subiecte de drept, deși norma de drept impune mijlocirea instanței de judecată⁶.

¹ A. Tabacu, A. Drăghici, *Disponibilitatea părților și rolul judecătorului în procesul civil conform Noului Cod de procedură civilă*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Iurisprudentia nr. 2/2010*, p. 89, disponibilă și [Online] la adresele <http://arhiva-studia.law.ubbcluj.ro/articol/344> și www.studia.ubbcluj.ro/download/pdf/525.pdf.

² I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, vol. I*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 9.

³ I.-A. Filote-Iovu, *Tranzacția, act procesual de dispoziție al părților, op. cit.*, p. 179; G. Boroi, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat, vol. I*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2001, p. 119; G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil, op. cit.*, 2017, p. 14.

⁴ C. Roșu, L. Dănilă, G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, p. 42; C. Roșu, *Principiul disponibilității în procesul civil*, în *Revista Universul Juridic nr. 11/2016*, disponibil [Online] la adresa <https://www.universuljuridic.ro/principiul-disponibilitatii-procesul-civil/>.

⁵ A. Tabacu, *Drept procesual civil, op. cit.*, 2013, p. 50.

⁶ O. Neicuțescu, *op. cit.*, p. 577.

Principiul disponibilității nu are însă „un caracter absolut, legea aducând diverse limitări drepturilor enumerate mai sus. De exemplu, acest principiu nu poate funcționa integral într-un proces dirijat de norme de drept public, în care obiectul acțiunii îl constituie anularea unor acte juridice administrative, emise de anumite autorități publice, în cadrul unor competențe proprii, acte ce nu pot fi anulate – sub pretextul disponibilității – fără participarea autorităților respective la proces”¹.

Principiul disponibilității trebuie corelat cu exigențele celorlalte principii ale procesului civil și constatăm că acesta este subsecvent legalității de vreme ce partea poate dispune de drepturile sale în orice alt mod permis de lege².

De asemenea, principiul supus analizei se realizează sub controlul instanțelor judecătorești, aspect ce ne conduce la concluzia existenței interconexiunii dintre principiul disponibilității și cel al rolului judecătorului în aflarea adevărului.

Principiul disponibilității nu are un caracter absolut, întrucât în procesul civil operează uneori și principiul oficialității.

Așadar disponibilitatea nu se manifestă în mod exclusiv, în sensul că părțile, deși hotărăsc după cum doresc în legătură cu obiectul litigiului și cu mijloacele procesuale de apărare, o fac sub supravegherea judecătorului care poate interveni, dacă este cazul, în orice moment.

Art. 22 C. pr. civ. reglementează principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului, potrivit cu care, pentru a pronunța o hotărâre legală și temeinică, președintele completului de judecată trebuie să manifeste un rol activ pentru a lămuri litigiul sub toate aspectele și să soluționeze cauza potrivit normelor legale incidente în cauză.

În acest sens, instanța poate solicita părților să dea explicații, oral sau scris, să pună în discuția contradictorie a lor orice împrejurări de fapt sau de drept, chiar dacă acestea nu sunt menționate în cerere sau în întâmpinare, să dispună administrarea dovezilor pe care le consideră necesare, precum și alte măsuri prevăzute de lege, chiar în ipoteza în care părțile se împotrivesc.

Verificarea de către instanța de control judiciar a modului în care judecătorul și-a îndeplinit acest rol se face însă cu luarea în considerare a circumstanțelor particulare a fiecărui caz în parte. Cu toate acestea, subliniem faptul că, potrivit art. 249 C. pr. civ., părțile au obligația de a-și proba apărările și pretențiile, aspect reglementat și de art. 254 alin. (6) C. pr. civ., care prevede că în căile de atac părțile nu pot invoca omisiunea instanței de a dispune din oficiu administrarea unor probe pe care acestea nu le-au propus și administrat³.

O limită a principiului disponibilității în procesul civil corelativ dreptului și obligației judecătorului de a-și manifesta rolul activ este reprezentată de introducerea forțată în cauză a altor persoane, conform dispozițiilor art. 78-79 C. pr. civ.

¹ C. Roșu, *Principiul disponibilității în procesul civil, op. cit.*

² M. Tăbârcă, *Drept procesual civil, vol. I – Teoria generală conform noului Cod de procedură civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 81.

³ *Idem.*, pp. 143-144.

Totodată, în baza rolului activ, judecătorul stabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecării, indiferent de denumirea pe care le-au dat-o părțile, aspect care trebuie pus în discuția contradictorie a acestora, conform art. 22 alin. (5) C. pr. civ., cu excepția cazului în care părțile, în baza unui acord expres privind drepturi de care pot dispune, stabilesc calificarea juridică și motivele de drept asupra cărora instanța este chemată a decide.

O limitare reciprocă a celor două principii reiese și din dispozițiile art. 22 alin. (6) C. pr. civ., care prevăd că judecătorul trebuie să pronunțe asupra tot ceea ce s-a cerut, în limitele investiției sale, cu excepțiile prevăzute în mod expres de dispozițiile legale.

Reamintim faptul că procesul civil este, în general, un proces al intereselor private, iar disponibilitatea este concepută ca o limită a rolului judecătorului în procesul civil, în sensul că acesta trebuie să soluționeze numai ceea ce s-a solicitat în cauza dedusă judecării, iar îngrădirea disponibilității în procesul civil este dată de principiul rolului activ al judecătorului¹, consacrat în art. 22 C. pr. civ.

Constatăm așadar că cele două principii se întrepătrund, iar limitarea dintre acestea se relevă a fi reciprocă, în sensul că părțile pot face actele de procedură permise de normele juridice, însă sunt ținute de dispozițiile instanței, care are dreptul și îndatorirea de a dispune întocmirea acelor acte menite a asigura aflarea adevărului².

Importanța acestei limitări este determinată de echilibrul care trebuie menținut între puterea pe care o dețin părțile litigante și cea cu care este investită instanța de judecată prin lege³.

Justițiabilii trebuie să aibă reprezentarea clară a faptului că procesul civil nu este condus în mod exclusiv de instanță, ci în temeiul principiului disponibilității părțile pot trasa liniile directe de desfășurare evenimentială, iar instanța este obligată să se pronunțe în limite investiției, ținând cont și de faptul că părțile pot face acte de dispoziție.

Sub acest aspect, cel puțin la prima vedere, apar un conflict, o neconcordanță între principiul disponibilității și principiul rolului activ al judecătorului.

Există opinii care susțin că în procesul civil nu pot opera împreună cele două principii, respectiv că principiul reglementat de art. 22 C. pr. civ. ar trebui eliminat. Potrivit acestor puncte de vedere, disponibilitatea ar trebui să aibă un caracter absolut, în sensul că procesul civil ar trebui să fie o dezbatere, un dialog particular al părților, în care judecătorul, în calitate de reprezentant al statului, nu trebuie să se amestece, ci doar să asiste la duelul celor doi și în final să hotărască în funcție de efectul armelor folosite de părți în timpul disputei⁴.

¹ I.-A. Filote-Iovu, *Rolul activ al judecătorului în cadrul procedurii de azil*, în Revista Universul Juridic nr. 3/2022, disponibil [Online] la adresa <https://www.universuljuridic.ro/rolul-activ-al-judecatorului-in-cadrul-procedurii-de-azil/>.

² A. Tabacu, A. Drăghici, *op. cit.*

³ I.-A. Filote-Iovu, *Rolul activ al judecătorului în cadrul procedurii de azil*, *op. cit.*

⁴ Gh. Durac, *Drept procesual civil. Actele de dispoziție ale părților în procesul civil*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 33.

De fapt, aceasta este opinia adeptilor procedurii acuzatoriale, conform căreia „dezbaterile trebuie lăsate la latitudinea părților sau a reprezentanților acestora, judecătorul ascultând pasiv și în final reținând susținerile și argumentele uneia dintre părți, urmând a da soluția fără a interveni în vreun fel în dezbateri”¹.

După opinia altor juriști, „cele două principii trebuie să opereze deopotrivă. Pe de o parte, părțile trebuie să aibă posibilitatea de a dispune cum vor de obiectul procesului și de mijloacele de apărare, sub supravegherea judecătorului, iar pe de altă parte, instanța de judecată trebuie să aibă dreptul de a interveni în proces, ordonând din oficiu efectuarea unor acte, administrarea unor probe etc., chiar dacă părțile se împotrivesc, astfel încât să se realizeze scopul procesului civil, și anume descoperirea adevărului pentru pronunțarea unei soluții corecte”².

Astfel, un aspect esențial al rolului judecătorului în procesul civil este dat de obligația de a aplica toate măsurile legale necesare pentru a preveni orice greșeală privind aflarea adevărului în cauză, stabilirea faptelor și aplicarea corectă a legii fiind atribuțiile instanței, iar nu ale justițiabililor.

Cu toate acestea, nu putem conchide că partea nu are nicio obligație în prezentarea adevărului, însă obligația determinării faptelor pentru aplicarea normelor legale revine judecătorului, care va pronunța hotărârea numai pe baza probelor dosarului, motiv pentru care va putea cere părților explicații cu privire la situația de fapt și motivarea în drept a cererilor și va putea dispune administrarea probelor pe care le apreciază necesare justei soluționării a cauzei.

Totodată, instanța poate cenzura actele de dispoziție ale părților, având totodată obligația de a verifica dacă scopul cu care acestea sunt realizate nu este ilicit, precum și dacă îndeplinesc prescripțiile legii.

Regula fundamentală a rolului judecătorului în aflarea adevărului presupune, în primul rând, că judecătorul soluționează litigiul conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile, astfel că acesta va fi obligat să facă încadrarea juridică a cererii. Orice aspect care se adaugă cadrului procesual stabilit prin cererile părților trebuie pus în discuția acestora, pentru că opunerea expresă a lor, de comun acord, nu limitează puterea instanței de a decide.

Judecătorul analizează din oficiu excepțiile și motivele de ordine publică după ce le pune în discuția contradictorie a părților. Rolul activ se manifestă și prin faptul că părților le sunt puse în vedere drepturile și obligațiile pe care le au în litigiul de către instanța care încearcă deopotrivă, pe tot parcursul procesului, soluționarea amiabilă a acestuia³.

Observând dispozițiile legale, constatăm că judecătorului îi sunt oferite puteri extinse pentru îndeplinirea rolului în determinarea corectă a cadrului procesual subiectiv, al administrării probatoriului și al aprecierii necesității aplicării de sancțiuni, în scopul fiabilizării actului de justiție. Așadar, principiul disponibilității și

¹ O. Ciobanu, L. Pruteanu, *Accepțiunea semantico-științifică a principiului disponibilității*, în Revista Națională de Drept nr. 3/2017, Chișinău, Republica Moldova, p. 69.

² *Idem*, p. 70.

³ *Ibidem*.

principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului trebuie aplicate deopotrivă, asigurându-se un echilibru între voința de a dispune a părților din proces și necesitatea prevenirii oricărei greșeli în vederea justei soluționări a cauzei.

Din cele expuse anterior constatăm că principiile fundamentale ale procesului ocupă un loc primordial în ansamblul normelor juridice naționale, aspect relevat de reglementarea lor expresă în partea incipientă a Legii nr. 134/2010.

Printre aceste reguli călăuzitoare ale procedurilor judiciare, se distinge, ca fiind specific procesului civil, principiul disponibilității, care asigură o gamă largă de posibilități părților litigante, însă acestea nu reprezintă drepturi absolute, ci ele se exercită în limitele legale și sub controlul instanțelor de judecată.

Cu toate acestea, astfel cum s-a apreciat și în doctrină¹, „ar fi deformatoare viziunea asupra principiului disponibilității, ca ansamblu de prerogative discreționare, nelimitate în conținut în întindere și în timp. El trebuie aplicat nuanțat sau chiar diferențiat, în raport cu natura și calitatea părților din proces, dar mai ales el trebuie corelat cu exigențele celorlalte principii ale procesului civil, între care și: legalitatea, egalitatea, rolul activ al instanței și exercitarea drepturilor procesuale cu bună-credință”.

Caracterul preponderent privat al litigiilor civile, „determină importanța principiului disponibilității, care conferă participanților forme extinse de manifestare”².

În consens cu jurisprudența instanței europene, conchidem că „acest principiu nu absolvă statul, prin autoritățile sale competente, de obligațiile pozitive ce-i revin pentru asigurarea efectivității drepturilor procesuale al părților”³.

Apreciem totodată că principiul disponibilității în procesul civil „conferă un caracter modern și actual al Codului de procedură civilă care, în elaborarea normei procesuale, dă libertate părților, în contextul regulilor, să găsească calea grațioasă către soluționarea litigiilor, pentru ca modalitatea amiabilă de soluționare să devină regula, iar rezolvarea pe cale judecătorească, excepția”⁴.

De aceea considerăm că disponibilitatea reprezintă un concept extrem de complex care impune o analiză aprofundată.

Analiza manifestării acestui principiu în faza judecății, precum și a limitărilor drepturilor recunoscute părților de principiul specific procesului civil reprezintă un demers extrem de interesant, provocator, însă, în același timp, extrem de dificil.

Rostul cercetării este acela de a cuprinde toate drepturile și limitările într-o analiză comună pentru a le înțelege mai bine (și prin prisma unor soluții date de instanțele judecătorești), pentru a identifica neajunsurile lor în aplicarea practică și, de ce nu, de a formula propuneri de îmbunătățire a reglementărilor.

Cu titlu de noutate legislativă, Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă reglementează în mod expres principiile fundamentale ale procesului civil⁵,

¹ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, vol. I, op. cit.*, 2005, p. 9.

² C. Roșu, *Principiul disponibilității în procesul civil, op. cit.*

³ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, vol. I, op. cit.*, 2013, p. 215.

⁴ O. Neicuțescu, *op. cit.*, p. 579.

⁵ G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil, op. cit.*, 2017, p. 10.

respectiv pilonii care stau la baza acestuia, dirijând desfășurarea întregului demers judiciar.

Totodată, reformarea sistemului procesual s-a reflectat în aceste principii prevăzute în mod expres în legislație, expunerea acestora fiind „de natură a asigura coerența sistemului procesual și respectarea unor standarde în privința conținutului noilor reglementări”¹.

Codul de procedură civilă anterior² nu avea consacrat un capitol distinct regulilor călăuzitoare, „generale și imperative care ordonează și, într-un anumit sens, limitează desfășurarea și finalizarea procesului civil”³.

Astfel cum s-a arătat în Expunerea de motive a Legii nr. 134/2010, aceste linii directoare au fost deduse din reglementarea constituțională, din interpretarea unor texte aflate în diverse cărți ale vechiului Cod de procedură civilă, fiind mai degrabă o creație doctrinară, sancționată jurisprudențial, decât un act de voință expres al legiuitorului. Or, prin noua reglementare s-a realizat coagularea acestor principii configurate în timp⁴.

În literatura de specialitate⁵ s-a considerat că reglementarea separată a acestor principii constituia o necesitate datorită importanței lor, pentru buna desfășurare a actului de justiție și pentru eventuala suplinire a lacunelor legislative și a reglementărilor incomplete, când recurgerea la regulile fundamentale este de natură a soluționa impasul legislativ ivit.

Totodată, s-a apreciat în doctrină⁶ că rațiunea consacării exprese a regulilor călăuzitoare ale procesului civil rezidă în necesitatea de a răspunde exigențelor de previzibilitate evidențiate în mod constant de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Astfel, redactorii Legii nr. 134/2010 au avut totodată drept obiectiv eliminarea deficiențelor sistemului judiciar din România, care au fost semnalate de instanța de la Strasbourg în hotărârile prin care a fost condamnat Statul român atât pentru lipsa de previzibilitate derivată din inconsecvența legislației naționale, cât și pentru prejudiciile cauzate de durata excesivă a procedurilor judiciare.

Noutatea reglementării a determinat deseori în practică confuzie privind soluțiile ce urmează a fi pronunțate, ca urmare a nesocotirii acestui principiu de către instanță, precum și dificultăți vizând păstrarea unui echilibru între manifestarea disponibilității în cadrul procesului și rolul judecătorului în aflarea adevărului.

O altă problemă de aplicare a principiului rezultă și din concursul mai multor limitări ale disponibilității, acestea având uneori izvoare de natură diferită.

¹ D. Ghiță, *Noul Cod de procedură civilă – între continuitate și reformă*, în Revista Universul Juridic nr. 4/2021, disponibil [Online] la adresa <https://www.universuljuridic.ro/noul-cod-de-procedura-civila-intre-continuitate-si-reforma/2/>.

² Codul de procedură civilă din 1865 a fost publicat inițial în M. Of. nr. 45 din 24 februarie 1948.

³ C. Roșu, *Drept procesual civil, op. cit.*, 2016, p. 9; I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, vol. I, op. cit.*, 2005, p. 9; I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă, vol. I, op. cit.*, 2013, p. 201.

⁴ C. Roșu, *Principiul disponibilității în procesul civil, op. cit.*

⁵ *Ibidem*.

⁶ G. Viorel, L.-A. Viorel, *op. cit.*

Trebuie să recunoaștem că, deși principiul disponibilității în procesul civil are un rol esențial, acesta nu a fost în mod corespunzător analizat de literatura de specialitate, spre deosebire de practica judiciară care i-a acordat o atenție preferențială, observându-i funcționalitatea în soluționarea cauzelor civile aflate pe rolul instanțelor de judecată.

În acest context, se observă că tema în sine nu este analizată într-un mod organizat și minuțios, ba, dimpotrivă, stadiul actual ne dovedește cât de multe aspecte au rămas încă neclarificate. În realitate, demersul actual are în vedere tocmai această situație, încercând să analizeze într-un mod sistematizat, cu aplecare asupra situațiilor concrete întâlnite în practica judiciară, principiul disponibilității în faza judecării procesului civil.

Drept urmare, propunem cercetarea principiului disponibilității în fraza judecării procesului civil pornind de la structura clasică în care a fost analizată instituția juridică în literatura de specialitate relevantă, dar fără a rămâne ancorați într-un model deja încetățenit, ci aducând elementele de noutate conferite atât de dispozițiile legislative actuale, cât și de soluțiile identificate în practica judiciară. Acesta ar fi însă numai primul plan al lucrării propuse, în vederea clarificării aspectelor esențiale ale principiului analizat. În realitate, lucrarea nu se dorește a fi o reeditare a cercetărilor doctrinare deja efectuate, ci va duce discuția juridică mult mai departe, principiul disponibilității urmând a fi dezbătut în contextul mai extins al fiecărei etape a fazei judecării procesului civil, abordare ce, în majoritatea covârșitoare a lucrărilor de specialitate actuale, lipsește în mod nejustificat.

În opinia noastră, deși componentele disponibilității sunt expuse în mod secvențial, în practică aproape niciodată nu se manifestă de asemenea manieră. Tocmai de aceea, principiul disponibilității trebuie văzut, analizat și explicat în mediul său natural, al dreptului procesual civil, în strânsă legătură – dacă nu chiar indisolubilă – cu instituții juridice specifice din faza judecării.

În plus față de cele de mai sus, abordarea propusă dorește efectuarea legăturii pe care practica judiciară o recunoaște indistinct între dreptul formal și cel substanțial: analizarea unor instituții de drept material în cadrul disponibilității, modul în care acestea se manifestă în faza procesuală a judecării, particularitățile acestora și felul în care sunt influențate și, la rândul lor, afectează desfășurarea procesului civil.

Având în vedere că întregul demers se dorește a fi realizat prin trimiteri echilibrate atât la doctrina relevantă, cât și la practica judiciară, se observă că, pornind de la structura clasică de expunere a principiului în discuție, se va ajunge la prezentarea disponibilității în ansamblul general al dreptului procesual civil și în contextul unor instituții juridice de drept material ce prezintă implicații în această procedură.

Cu privire la stadiul actual al cercetării principiului în discuție, arătăm că se menține structura unanim acceptată de doctrină cu privire la modalitatea de prezentare a disponibilității, motiv pentru care nu se înregistrează progrese semnificative. Deși nu contestăm această modalitate de prezentare a principiului disponibilității în procesul civil, apreciem ferm că este insuficientă. Aceasta, cu atât

mai mult cu cât principiul în discuție manifestă o existență reală, vie în rândul dosarelor civile aflate în faza de judecată, împrejurare ce atrage o transpunere a studiului de la nivelul pur teoretic la cel ancorat în realitate. Mai mult, acest demers, inexistent la momentul actual, este solicitat în mod stringent de toate problemele ivite în practică. Se observă astfel că, în realitate, principiul disponibilității nu reprezintă un simplu principiu al procedurii civile – așa cum, în mod regretabil, a fost prezentat până în prezent –, ci constituie, în viziunea noastră, cel mai important principiu, în lipsa căruia nu poate fi imaginată existența activității jurisdicționale.

Tocmai de aceea înțelegem să ne exprimăm nemulțumirea față de menținerea, chiar și în contextul actual, a structurii clasice de studiere a disponibilității procesuale fără aducerea acesteia la situații concrete și, mai ales, fără a se efectua legătura inerentă ce există cu celelalte instituții de drept, fie ele din materia dreptului procesul sau a celui substanțial.

Aspectele amintite mai sus se identifică inclusiv în cazul studiilor specializate, dedicate exclusiv acestui principiu. Se observă astfel că nu există o analiză temeinică a principiului disponibilității în faza judecării procesului civil și nici conform tiparului (sau tiparelor) sub care se manifestă în practica judiciară – adică în viața juridică reală. Altfel spus, nu există o comunicare reală sau un echilibru realizat între structura clasică de analiză a acestui principiu și modalitatea în care acesta se manifestă în practica judiciară, împreună cu toate problemele juridice pe care le ridică. În consecință, se ajunge în situația în care inclusiv lucrările de specialitate oferă numai o viziune abstractă și virtuală a disponibilității, imagine ce nu aduce mari contribuții la soluționarea concretă a problemelor ivite în activitatea de judecată. Trebuie recunoscut meritul practicii judiciare de a fi intermediat – din necesitate obiectivă – legătura între diversele instituții și disponibilitate, însă apreciem că acest demers este doar unul parțial și punctual, însă este insuficient în condițiile în care lipsește un studiu doctrinar adecvat pe această problemă.

Ceea ce dorim să subliniem ar fi tocmai alte perspective și multe conexiuni cu diverse instituții de drept procesual și material – opinii care nu se regăsesc în literatura de specialitate (generală, dar chiar și specializată în materie), însă sunt întâlnite des în practica judiciară. Altfel spus, din perspectiva noastră, principiul disponibilității în faza judecării procesului civil reprezintă mult mai mult decât ceea ce doctrina i-a oferit până în prezent, iar această idee este masiv susținută de practica judiciară ce a identificat o serie de dificultăți cu ocazia aplicării concrete a dispozițiilor legale, inclusiv în raport de legăturile disponibilității cu alte principii fundamentale și cu diverse instituții juridice, fie cele de drept procesual sau de drept material. Ca atare, credem că în acest moment studiului principiului disponibilității îi lipsesc cel puțin următoarele elemente esențiale pe care dorim a le suplini prin lucrarea propusă:

- analiza principiului în discuție prin raportare la elemente de drept comparat pentru fiecare temă studiată în parte, în sensul obținerii unei transpuneri efective a normei din abstract în concret;

- prezentarea modalității de reflectare concretă a principiului disponibilității în judecata în primă instanță, cu evidențierea drepturilor părților în legătură cu

desfășurarea procesului, a instituției suspendării judecării, a actelor procesuale de dispoziție;

– sublinierea limitărilor disponibilității, prin prisma dreptului de a porni procesul civil;

– analiza disponibilității în căile de atac, respectiv în apel, recurs, contestație în anulare și în revizuire.

Nu întâmplător am propus ca titlul lucrării să fie „Principiul disponibilității în faza judecării procesului civil” având în vedere că, în opinia noastră, disponibilitatea înglobează cele mai importante elemente specifice fazei de judecată a procesului civil, precum și principalele instituții de drept material. Se observă astfel că nu constituie un simplu principiu izolat al procedurii civile, ba, dimpotrivă, presupune conexiuni cu întregul drept procesual civil.

Practic, studierea principiului disponibilității în faza judecării procesului civil constituie prilejul aducerii în discuție a unei serii întregi de alte instituții juridice care se manifestă specific în cadrul judecării. Tocmai de aceea susținem că, până în prezent, principiului disponibilității în faza judecării procesului nu i s-a acordat atenția cuvenită în raport de locul real pe care îl ocupă în ansamblul procesului civil.

În raport de cele expuse mai sus, apreciem că stadiul actual al cadrului legislativ, dar și diversitatea problemelor juridice care se manifestă cu ocazia exercitării drepturilor recunoscute părților de normele juridice, în virtutea disponibilității procesuale, reclamă studierea acestui principiu într-un mod amănunțit și interdisciplinar, respectiv cu mult mai multă implicare decât tiparul standard utilizat până în prezent.

În acest context, cercetarea doctrinară are un rol semnificativ. Contribuția adusă de aceasta nu se limitează la analiza textelor de lege, ci și a modului în care acestea sunt interpretate și apoi aplicate, uneori eronat, prin comparație cu ipotezele în care s-a dat o interpretare corectă voinței legiuitorului. Analiza acestora poate oferi argumente în sprijinul soluției considerate a fi corecte.

Nu în ultimul rând, cercetarea doctrinară poate propune soluții de modificare legislativă pentru ipotezele în care norma de drept este insuficientă pentru o aplicare corectă și unitară a acesteia.

Prin realizarea lucrării propuse prin prezentul proiect, apreciem că primul efect se va simți direct în activitatea practică, fiind o lucrare deosebit de utilă atât avocaților specializați în drept privat, cât și judecătorilor, notarilor și executorilor judecătorești. Având în vedere că se urmărește identificarea soluțiilor legale și coerente la cele mai importante și des întâlnite probleme în practica judiciară în privința aplicării concrete a principiului disponibilității în faza judecării procesului civil, dar și cu referire la aplicarea celorlalte instituții de drept procesual și de drept material – demers ce lipsește la momentul actual –, se preconizează a fi o lucrare de mare însemnătate practică.

Pe de altă parte, având în vedere că nu se urmărește ca lucrarea propusă să fie o simplă sumă a soluțiilor jurisprudențiale (nefiind, astfel, o culegere de practică judiciară), în mod firesc abordarea interdisciplinară și analiza critică a normelor juridice, a opiniilor doctrinare și a hotărârilor judecătorești vor constitui un bun prilej